

steinova *Rječnika stranih riječi*, ali i s drugim obilnim dopunama, među kojima se ističe onomastička građa i etimologije. Zbog mehaničkoga spajanja osnovnih rječnika koji ga tvore i dopuna dobrih stručnjaka kao što su Dunja Brozović-Rončević i Ranko Matasović i zbog nezgodnoga spoja abecednoga poretka i semantičkih gnijezda općenito se može reći da je to rječnik bez leksikografske i hrvatske duše. Zbog toga je nestručnjacima teško naći pojedine riječi kad su u rječnik unošene kojekako, često bez veze s abecednim redom, ali mogu naći dobrih podataka, posebno u naglasku i onomastici pa i u etimologiji, iako ona često ide predaleko za ovu vrstu rječnika. A i njegova težina od 4,5 kg otežava lako služenje njime pa je jednosveščanost samo formalne naravi, na njegovu štetu.

U ovome pregledu treba spomenuti još jedan rječnik koji često može pružiti dobre podatke. To je *Rječnik hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika*, RHKKJ. Dosad je u devet svezaka došao do riječi *pedesetoletni*. To dakle nije rječnik današnjega općehrvatskoga književnoga jezika, ali je u odmjeravanju hrvatskosti pojedinih riječi dobar orijentir.

U ovome pregledu nisam spominjao dvojezične rječnike iako je naša dvojezična leksikografija veoma bogata i dvojezičnici su nam u velikoj mjeri naknađivali nedostatak jednojezičnih. Dvojezičnici i danas veoma mnogo pomažu u nalaženju potrebnih podataka, ali je njihov prikaz poseban zadatak. Ipak ću u ovome pregledu napraviti jednu iznimku. U uvodniku i glavnom članku prošloga broja *Jezika* spomenut je i prikazan Dragutin Parčić i njegovo djelo, ali zbog velikoga zaborava njegova rada potrebno je ovdje istaknuti njegove rječnike, *Rječnik hrvatsko-talijanski* u tri izdanja, *Rječnik talijansko-slo-*

vinski (hrvatski), u dva izdanja, koji su veoma opsežni i izvrsni, ali često zaboravljeni jer su pisani u skladu s tekovinama i načelima zagrebačke filološke škole, što bi im danas trebala biti prednost, ali mnogi u njih ne zagledaju i kad bi trebalo i kad bi našli veoma dobrih i korisnih podataka. Prvi je 1995. izašao i u pretisku pa je dostupan, ali se još uvijek njime nedovoljno služimo.

U ovakvu bi pregledu trebalo govoriti još o čestotnim rječnicima, jezičnim savjetnicima, odostražnome rječniku, hrvatskom nacionalnom korpusu, pa i o pravopisima, zatim o specijalnim rječnicima kao što je *Pomorski rječnik* R. Vidovića, leksikoni, enciklopedije, što su bogata vrela u provjeravanju leksičkih podataka o hrvatskome književnome jeziku, ali i to traži drugi ili druge osvrtte, kao što pokazuje idući članak. Iako dakle za hrvatsku leksičku građu, i gramatičku koja ide uz nju, nemamo jedinstvenoga djela na koje bismo se s potpunim pouzdanjem mogli osloniti, ipak imamo toliko dobrih i opsežnih djela da možemo naći gotovo sve što tražimo i s malo više truda doći do dobre ocjene. Zato sam uvjeren da će ovaj podsjetnik pridonijeti svrsi za koju je pisan.

Stjepan Babić

O USAVRŠAVANJU HRVATSKOGA PRAVOPISA Povodom jednoga prigovora

Priručnici se trebaju usavršavati u novijim izdanjima ne samo zbog promjena koje nastaju u svijetu koji opisuju nego i u sebi samima jer je teško u prvome izdanju postići potrebno savršenstvo. Zato se u ocjenama pojedinih djela i kaže da nedostatke treba otklanjati

u novim izdanjima. Takva se usavršavanja mogu lijepo primijeniti u priručnicima koji imaju sreću da dožive više izdanja, i to u normalnim prilikama. Imam pred sobom 181. izdanje *Nouveau petit Larousse illustré*, ne računajući koliko je izašlo novih izdanja jer je moje iz 1952. Najnovije izdanje njemačkoga pravopisa 21. je izdanje. U impresumu piše: "Na telefonska i pismena pitanja odgovara jezično savjetovište Dudenova uredništva." Jasno je da se u takvim prilikama može tražiti veća savršenost nego od djela koje ne izlazi u tako sretnim okolnostima. Ne treba posebno isticati u kakvim je prilikama izlazio Hrvatski pravopis. U predgovoru izdanju 1994. godine, koje smo nazvali drugo, a stvarno četvrto ili peto, već kako se računa, prvo izdanje iz 1971. završilo je nevezano u tvornici papira, ali je uvezano i raspacano oko 800 nepotpunih primjeraka, zatim dva londonska izdanja, pretisak iz 1990., a u onom, koje smo nazvali drugo, zapravo je prvo potpuno izdanje, napisali smo:

"Objavljujući 1990. godine pretisak *Hrvatskoga pravopisa*, u pogovoru smo naveli da ćemo ga doraditi, kao što je bilo zamišljeno i kao što se to redovito čini u novim izdanjima, jer nam od prvoga izdanja 1971. godine do pretiska, zbog poznatih razloga, to nije bilo omogućeno. Ovo je zapravo naše redovito drugo, doručeno izdanje *Hrvatskoga pravopisa*, jer se dva londonska izdanja i pretisak ne mogu zbog posebnih okolnosti smatrati normalnim izdanjima kakva bi bila da je *Hrvatski pravopis* izlazio u sređenim prilikama."

Slično kao u Dudenovu rječniku, u predgovoru pravopisnome rječniku svakoga izdanja ponavljamo ovu misao:

"Ne nađe li se koja riječ u pravopisnome rječniku, a po navedenim bi pravilima trebala biti, a ni po analogiji se ne može

odrediti njezin pravopisni lik, molimo korisnike da se slobodno obrate autorima i oni će dati potrebno objašnjenje, a riječ za bilježiti za usavršavanje novih izdanja."

U 5. smo izdanju napisali i u 6. ponovili: "Zahvaljujemo svima koji su nam pisali i kritičarima koji su se javno dobro namjerno osvrnuli na HP s namjerom da nova izdanja budu bolja. Očekujemo takve poticaje i dalje."

Međutim, takvi su poticaji bili rijetki osim onih nekoliko koji su Hrvatski pravopis čitali po većoj ili manjoj dužnosti. Mislim tu osim ocjenjivača, na Stjepana Vukušića, profesora iz Pule, Natašu Bašić, urednicu u Leksikografskome zavodu i Jelku Pavišić, lektoricu pri vladi RH, koji su se sa HP bavili na našu zamolbu. Prava je iznimka Petar Bašić, profesor Bogoslovnoga fakulteta, i suradnik Jezika, koji je pročitao gotovo cijeli pravopis i dao nam zaista korisnih napomena. Ovom im prilikom najljepše zahvaljujem.

U poplavi članaka o pravopisu koji su izlazili u 2000. i 2001., a izašlo ih je preko 200, glavnina nije pisana da se što usavrši, nego da stvore senzaciju. To ne znači da u Hrvatskome pravopisu nema opravdanih prigovora, ima ih, ali oni samo iznimno dolaze do nas. Prigovor koji sam nedavno čuo, čuo sam ga slučajno u raspravi nakon jednoga stručnoga jezikoslovnoga izlaganja, znači javno, želim javno komentirati jer mislim da je veoma poučan.

Prigovoreno je da u pravopisnome rječniku pod Bosna piše "Republika Bosna i Hercegovina (*država*)", a da se ona tako ne zove. Zbog toga što se jedan njezin entitet zove *Republika Srpska*, da se ne želi zvati *republika*, nego da se jednostavno zove *Bosna i Hercegovina* ili *Federacija Bosna i Hercegovina*. Da smo tu pogriješku mogli izbjeći tako da smo pitali bosansko veleposlanstvo. Dotle prigovor.

Pogledavši u 6. izdanje zaista je tako. Tako je bilo i u 5. izdanju. U 2. do 4. pod *Bosna* smo imali:

“*Bosna* DL jd. Bosni (*zem.*); Herceg-Bosna, Bosna i Hercegovina (*država*).”

Jasno je, autori pravopisa ne smiju izmišljati pojedina rješenja, što mi i nismo činili ni u načelu ni u konkretnom slučaju. Jedno se vrijeme ta država zvala *Republika Bosna i Hercegovina* i po tome je vjerojatno ušla u naš pravopis. No mi smo se oslonili na sustavan popis država koji smo objavili u 1. broju 42. godišta *Jezika* u listopadu 1994. pod naslovom *Hrvatska imena država*. Naime, na zahtjev Državnoga zavoda za normizaciju Republike Hrvatske trebalo je odrediti, odnosno predložiti službena hrvatska imena, službene likove imena država svijeta za hrvatsku normu. Toga se zadatak prihvatio Mijo Lončarić i izradio taj prijedlog. Kao oslonac je uzeo popis koji postoji na engleskom i francuskome jeziku Međunarodne organizacije za normizaciju, ISO, savjetovavši se s nekoliko sustručnjaka, koje spominje u 1. bilješci navedenoga članka. Kad je taj posao bio završen, *Jezik* je objavio njegov popis da bude dostupan našoj javnosti i da zainteresirani iznesu svoje napomene. Javio se jedino D. Brozović člankom *O hrvatskim imenima država*, koji smo objavili u 5. broju istoga godišta *Jezika*. U njem je iznio dvadesetak napomena koje su gotovo sve bile opravdane. Iz Lončarićeva smo popisa u Hrvatski pravopis unijeli sva imena država jer su ona često i pravopisni problem već zbog velikoga slova. Zar smo mogli učiniti što više od toga? Nesklad je nastao tako što nismo zapazili uklanjanje atributa *Republika*. Bilo bi lijepo da je upozorenje na netočnost došlo normalnim putem i na vrijeme, kad ju je korisnik zapazio jer je očito da ju je zapazio prije nego ju je javno iznio. Kao što sam rekao, u svakom izdanju

na ovaj ili onaj način molimo korisnike da nam se jave ako zapaze da što nije dobro. Kad smo upozoreni na problem, treba naći točno rješenje. Što se tiče Bosne i Hercegovine, najprije sam pogledao u Telefonski imenik i u njemu piše *Veleposlanstvo Bosne i Hercegovine*. No jasno da to ne mora biti potpuno mjerodavno i zapitao sam samo veleposlanstvo. Rekli su mi da je ime sada samo *Bosna i Hercegovina*, ali da se jedno vrijeme zaista zvala *Republika Bosna i Hercegovina*. Nisu mi rekli da i danas postoji *Federacija Bosna i Hercegovina*, kao naziv za jednu od dviju jedinica Bosne i Hercegovine, kojoj je druga *Republika Srpska*.

Kako nije jednostavno s imenima država, vidi se i po tome što Mijo Lončarić ima u navedenom popisu *Italija, Republika Italija*, a u Narodnim novinama od 25. travnja 2003. stoji: “Odluka o osnivanju konzulata u Talijanskoj Republici, sa sjedištem u Bariju”, u Dodatku istoga dana “Odluka o objavi Administrativnog sporazuma za primjenu Ugovora o socijalnom osiguranju između Republike Hrvatske i Talijanske Republike.”

Da se ne bi reklo da odgovaram na ono što se može kako-tako opravdati, moram reći da je prigovoreno što u pravopisnim rječniku za HINU ili Hinu piše da je *Hrvatska informativna novinska agencija*, a ona je *izvještajna agencija*. Ne znam kako je ta pogriješka nastala, ali kako se zaista zove *izvještajna*, tu smo pogriješku za 7. izdanje ispravili.

Ovom bih prilikom naveo još dvije promjene. Među primjerima za imena mjesta gdje se jednačenja ne provode, imali smo navedeno i *Križpolje* jer na cesti prema Senju tako piše, ali kako je mjerodavno službeno ima, a ono je *Krišpolje*, tako piše u *Imeniku naseljenih mjesta Hrvatske*, to smo taj primjer izbacili i na njegovo mjesto stavili *Križci* je je to službeni

pisani lik toga mjesnoga imena. Dosad smo imali *prhut* > *perut*, a profesor je Težak u jednome članku napisao da je *perut* višeznačna i da je zato sitne ljuščice ljudske kože s vlasišta bolje zvati *prhut*, pa smo za 7. izdanje izostavili *perut*, a ostavili samo *prhut* jer ona zbog *h* ulazi u pravopisni rječnik, a odnos *prhut/perut* ostavili za druge priručnike.

U tome i jest smisao novih izdanja, da novo bude bolje u onome što sami primijetimo – neka smo nova izdanja radili i po šest mjeseci – i u onome na što nas korisnici upozore da nije dobro.

Potrebno je da se prigovori čuju jer se bez njih pravopis ne može u svemu usavršavati. Samo način koji je prvi predložen, teško da je ostvariv. Zamislite kamo bi autori dospjeli kad bi sve morali provjeravati na način na koji nam sugerira prigovarač zbog Republike Bosne i Hercegovine. Ni u dva telefonska razgovora s veleposlanstvom nisu mi rekli da se dio Bosne i Hercegovine naziva Federacija Bosna i Hercegovina. To sam saznao iz novina.

Navest ću još jedan primjer koji je naveden jednom drugom prilikom. Žestoko smo i žučno upozoreni na neka pitanja tehničkih kratica, znakova i simbola, a mi smo se oslanjali na tehničke priručnike kojima nije prigovoreno za ono za što se nama prigovara. Autori ne bježe od prigovora bez obzira kako pogrješke nastale. Kad je djelo pred nama, takva su upozorenja i provjeravanja pravi put do dobrih rješenja. Jer kodificirana norma nije ni-pošto posao samo nekoliko pojedinaca, nego svih nas koji znaju što je bolje ili bar sumnjaju da je dobro ono što nalaze u priručnicima. A na stručnjacima je da provjeravaju, proučavaju kad budu upozoreni. Tek zajedničkom suradnjom nalaziti ćemo najbolja rješenja za priručnik pouzdan u svakoj pojedinosti.

*

Dovde sam napisao i već predao članak na slaganje kad sam dobio Vijenac od 1. svibnja o. g. i u njemu je na 2. i 3. stranici izašlo sedam članaka o jeziku, a među njima Branka Erdeljca pod naslovom *Komu trebaju lektori?* U njemu on iznosi prigovore o kojima sam već odgovorio jer ih je on iznio u Zagrebačkome lingvističkome krugu 8. travnja. Sve takve pogrješke on naziva grubima i uz primjer s Hinom i Bosnom i Hercegovinom iznosi još tri.

Prvi da na str. 144. piše *flor*, a na str. 224. *fluor*. Iz surječja se jasno vidi da je to obična tiskarska pogrješka jer se govori o kemijskim počelima. U 4. izdanju je bilo ispravno *fluor* (str. 143.).

Drugo je *tako reći* na 82. str., a *takoreći* na 433. (U Vijencu tiskarskom pogrješkom 423.). Treba *tako reći*.

Još se jedna pogrješka tiče mene. Erdeljac piše: “U jednom tekstu lingvist je napisao da se glagoli *sklanjaju* (trebalo je *sprežu*). Dakako, *lapsus calami!* Upozorio sam ga na pogrešku i bio je veoma zahvalan. Da tekst nije bio lektoriran, možda bi autora napao baš netko tko misli da tekstove lingvista ne treba lektorirati.”

Taj lingvist sam bio ja, a Erdeljac je primijetio tu pogrješku jer je bio urednik i korektor 3. izdanja moje *Tvorbe riječi* i dužnost mu je da na takve propuste upozorava, a ne da pomišlja da bih zbog njih i ja trebao lektora jer da sam bez lektora nepismen.

Da ne bi tko prigovorio što o tome pišem u *Jeziku*, moram reći da pišem u prvom redu zbog čitatelja *Jezika* da znaju što im je činiti kad nađu nešto u što nisu sigurni, da mogu pitati što se Hrvatskoga pravopisa tiče njegove autore, a osim toga ostalih pravopisnih i jezičnih pitanja i druge pa i uredništvo *Jezika*. Zbog toga uredništvo nastoji održati i pojačati rubriku *Pi-*

tanja i odgovori. Kao što sam već pisao, Jezik bi trebao biti oslonac u svim jezičnim nesigurnostima. Drugi je razlog sam Jezik. Treći je broj otišao na slaganje iako mu je unatoč mojim trima člancima nedostajalo još pet stranica.

Zanimljiva su i raspravljanja o lektorima, ali o njima pišem u Fokusu iako bi normalno bilo da pišem u Jeziku.

Stjepan Babić

“ŠTOKAVSKI KNJIŽEVNI JEZICI” LJUDMILE VASILJEVE

**Ljudmyla Vasylyeva:
Štokavs'ki literarni novy**

Značajan iskorak ukrajinske slavistike u razmatranju jezičnih pitanja na južnoslavenskim prostorima

Proljetos je ukrajinska slavistika obogaćena jednom vrlo važnom knjigom, važnom prije svega za naša nastojanja da hrvatski pogled na zamršeni splet hrvatsko-srpsko-bošnjačko-crnogorskih jezičnih odnosa, sličnosti i razlika, predstavimo svijetu, ali važnom i za ukrajinsku slavistiku koja, unatoč službenom i formalnom priznanju kroatistike i serbistike kao zasebnih slavističkih znanstvenih područja, još uvijek po inerciji praktično nastavlja sa serbokroatističkim pristupom toj problematici. Na žalost, kako su kulturne i znanstvene veze između Hrvatske i Ukrajine takve da se može reći da ih gotovo i nema, knjiga *Štokavski književni jezici* Ljudmile Vasiljeve, docentice na nacionalnom sveučilištu “Ivan Franko” u Lavovu, ostala je u hrvatskoj kulturnoj javnosti nezamijećena. Stoga držim da ne će biti na odmet predstaviti ju čitateljima Jezika.

Riječ je o jezikoslovnoj monografiji pisanoj s puno akribije i temeljitog pozna-

vanja teme o kojoj se piše, te uz uvažavanje cjelovitog korpusa literature relevantne za obrađivanu temu, a radi se doista o pozamašnoj količini članaka, rasprava, knjiga i drugih tekstova. Knjiga je podijeljena na četiri dijela:

I. Kulturno- i književnohistorijski čimbenici formiranja štokavskih književnih jezika

II. Dijalekti i govori kao osnova štokavskih jezika i pitanje književnojezičnog koinea

III. Izvanjezični čimbenici koji su doprinijeli stvaranju štokavskih književnih jezika

IV. Štokavski jezični sustav i osobitosti nastanka zasebnih književnojezičnih standarda u njegovim granicama.

Prihvaćajući, barem u glavnim odrednicama, Brozovićeve teze o organskom jedinstvu srednjojužnoslavenskog dijasistema i različitim standardnim književnim jezicima standardiziranim na bazi organski jedinstvene novoštokavštine, razlike među kojima su uvjetovane različitim putovima standardizacije, političkim, vjerskim i inim razlikama, mahom sociolingvističke provenijencije, a oslanjajući se pri tome i na ukrajinske i ruske slavističke i jezikoslovne znanstvene autoritete, prije svih na N. I. Tolstoja, V. P. Gudkova i O. O. Potebnju – autorica polako i nenametljivo razvija vlastito viđenje ne samo jezične situacije na južnoslavenskim prostorima, nego i osmišljeno i argumentirano dokazuje presudnu važnost nacionalnog identiteta i drugih ekstralingvističkih čimbenika za književni jezik.

Posebno je vrijedan pozornosti pristup Ljudmile Vasiljeve teško razmrsivom tkivu problematike kojom se bavi u svojoj knjizi. Nepristrano i nenametljivo, neopterećena predrasudama bilo koje vrste, ne navlačeći činjenice u kalupe bilo kakvih